

*М. О. КОБЛОШ, канд. екон. наук
(ТОВ "Євротрейд", м. Миколаїв)*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ (ВІЛЬНИХ) ЕКОНОМІЧНИХ ЗОН В УКРАЇНІ

Наукові праці МАУП, 2001, вип. 2, с. 28–31

Одним з напрямків подолання економічної кризи в Україні визначена політика створення спеціальних (вільних) економічних зон (ВЕЗ), які повинні за порівняно короткий термін часу істотно вплинути на економічні процеси в регіоні та у державі в цілому.

Вільну економічну зону можна визначити як складову господарського комплексу країни, спеціально виокремлену на цьому етапі із загального економічного контексту як пріоритетну, що забезпечує розподіл та виробництво суспільного продукту для досягнення певної конкретної мети в соціально-економічному розвитку країни. Частіше за таку мету визначається інтегрування в світове господарство через ВЕЗ своєї країни (своєрідний "шлюз"). При цьому розв'язуються проблеми (досягається підмета) регіону: збільшення експорту товарів, імпорту капіталу, реконструкція і модернізація підприємств, створення нових робочих місць тощо.

Правові засади створення і функціонування ВЕЗ в Україні визначені відповідними законами та Указами Президента України.

Згідно з Законом України "Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон" від 13 жовтня 1992 р. № 2673-ХІІ ВЕЗ "... являє собою частину території України, на якій встановлюються і діють спеціальний правовий режим економічної діяльності та порядок застосування і дії законодавства України. На території спеціальної (вільної) економічної зони запроваджуються пільгові митні, валютно-фінансові, податкові та інші умови економічної діяльності національних та іноземних юридичних і фізичних осіб" [2].

На території України можуть створюватись ВЕЗ різних функціональних типів: вільні митні

зони і порти, експортні, транзитні зони, митні склади, технологічні парки, технополіси, комплексні виробничі зони, туристсько-рекреаційні, страхові, банківські. Окремі зони можуть поєднувати в собі функції, властиві різним типам зазначених ВЕЗ. Статус і територія ВЕЗ, а також строк, на який вона створюється, визначаються Верховною Радою України шляхом прийняття окремого закону для кожної спеціальної (вільної) економічної зони.

Перелік ВЕЗ в Україні і законодавча база їх створення станом на 15 лютого 2001 р. наведені в таблиці.

Як видно з таблиці, більшість ВЕЗ в Україні створено відповідними законами (як і передбачено ст. 2 Закону [2]) і тільки ВЕЗ "Закарпаття", "Інтерпорт Ковель", а також території пріоритетного розвитку в місті Шостка Сумської області, в Чернігівській і Волинській областях створені Указами Президента України, тому постає питання про їх легітимність.

На думку автора, легітимність цих ВЕЗ досить переконливо довів В. Логойда [3].

Перехідними положеннями Конституції України у п. 4 передбачено, що Президент України має право протягом трьох років після вступу в силу Конституції України приймати укази з економічних питань, які не врегульовані законами, з одночасним поданням в парламент відповідного законопроекту. Такий Указ Президента вступає в силу, якщо протягом 30 днів Верховна Рада України не прийме або не відхилить представлений Президентом України законопроект. Питання створення і функціонування ВЕЗ повністю підпадають під категорію економічних питань, оскільки вони в плані створення і функціонування тої чи іншої конкретної ВЕЗ не були

Перелік спеціальних (вільних) економічних зон, створених в Україні
(станом на 15 лютого 2001 р.)

№ пор.	Назва ВЕЗ	Законодавча база створення (правовий статус)
1	Північнокримська експериментальна економічна зона "Сиваш"	Указ Президента України «Про Північнокримську експериментальну зону "Сиваш"» від 30.06.95 №497/95; Закон України «Про деякі питання валютного регулювання та оподаткування суб'єктів експериментальної економічної зони "Сиваш"» від 23.02.96 № 65/96-ВР
2	Спеціальна економічна зона "Донецьк"	Закон України "Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області" від 24.12.98 № 356-XIV
3	Спеціальна економічна зона "Азов"	
4	Спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Донецькій області	
5	Спеціальна економічна зона "Закарпаття"	Указ Президента України «Про спеціальну економічну зону "Закарпаття"» від 09.12.98 № 1339/98
6	Спеціальний режим інвестиційної діяльності у Закарпатській області	Закон України "Про спеціальний режим інвестиційної діяльності у Закарпатській області" від 24.12.98 № 357-XIV
7	Спеціальна економічна зона "Яворів"	Закон України «Про спеціальну економічну зону "Яворів"» від 15.01.99 № 402-XIV
8	Спеціальна економічна зона туристсько-рекреаційного типу "Курортполіс Трускавець"	Закон України «Про спеціальну економічну зону туристсько-рекреаційного типу "Курортполіс Трускавець"» від 18.03.99 № 514-XIV
9	Спеціальна економічна зона "Славутич"	Закон України «Про спеціальну економічну зону "Славутич"» від 03.06.99 № 721-XIV
10	Спеціальна економічна зона "Інтерпорт Ковель"	Указ Президента України «Про спеціальну економічну зону "Інтерпорт Ковель"» від 22.06.99 № 702/99
11	Спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Шостки Сумської області	Указ Президента України "Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Шостки Сумської області" від 27.06.99 № 726/99
12	Спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Чернігівській області	Указ Президента України "Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Чернігівській області" від 27.06.99 № 729/99
13	Спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку у Волинській області	Указ Президента України "Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку у Волинській області" від 27.06.99 № 730/99
14	Спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Луганській області	Закон України "Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Луганській області" від 15.07.99 № 970-XIV
15	Спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків: "Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка" "Інститут електрозварювання імені Є. О. Патона" "Інститут монокристалів"	Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків "Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка", "Інститут електрозварювання імені Є. О. Патона", "Інститут монокристалів"» від 16.07.99 № 991-XIV
16	Спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Житомирській області	Закон України "Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Житомирській області" від 03.12.99 № 1276-XIV
17	Спеціальна (вільна) економічна зона "Порто-франко"	Закон України "Про спеціальну (вільну) економічну зону "Порто-франко" на території Одеського морського торговельного порту" від 23.03.2000 № 607-III
18	Спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Харкова	Закон України "Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Харкова" від 11.05.2000 № 1714-III
19	Спеціальна економічна зона "Миколаїв"	Закон України «Про спеціальну економічну зону "Миколаїв"» від 13.07.2000 № 1909-III
20	Спеціальна економічна зона "Порт Крим"	Закон України "Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку та спеціальну економічну зону "Порт Крим" в Автономній Республіці Крим" від 21.12.2000 № 2189-III
21	Спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку в Автономній Республіці Крим	

врегульовані окремими законами на момент підписання Президентом України відповідних указів. Укази Президента України про створення зазначених ВЕЗ прийнято у відведений Конституцією трирічний період (28.06.96–28.06.99) і відповідні проекти законів направлені до Верховної Ради України, де вони знаходяться на розгляді. Рішення про відхилення цих законопроектів Верховною Радою не приймалися, а це означає, що Укази Президента України не втратили юридичної сили, а тому згадані ВЕЗ є легітимними.

Згідно із Законом [2] ініціювати створення ВЕЗ мають право Президент України, Кабінет Міністрів України, місцеві Ради народних депутатів України та місцеві державні адміністрації.

Якщо ВЕЗ створюється за ініціативою Президента України або Кабінету Міністрів України, то для прийняття рішення необхідна письмова згода відповідної місцевої Ради народних депутатів та місцевої державної адміністрації, на території якої передбачається розташування ВЕЗ.

Якщо ініціатива створення ВЕЗ належить місцевим Радам народних депутатів та місцевим державним адміністраціям, то вони подають відповідну пропозицію Кабінету Міністрів України, який повинен розглянути її протягом 60 днів з дня надходження і подати висновок з цього питання до Верховної Ради України.

Для створення ВЕЗ до Верховної Ради України мають бути подані такі документи: рішення місцевої Ради народних депутатів та місцевої державної адміністрації про створення ВЕЗ (або письмову згоду); проект положення про її статус та систему управління, офіційну назву ВЕЗ; точний опис кордонів ВЕЗ та схематичне зображення її території; техніко-економічне обґрунтування доцільності створення і функціонування ВЕЗ; проект закону про створення ВЕЗ.

Техніко-економічне обґрунтування створення ВЕЗ включає: мету, функціональне призначення та галузеву спрямованість її діяльності; етапи розвитку і терміни їх виконання; ступінь розвитку виробничої та соціальної інфраструктури, інфраструктури підприємництва та можливості їх розвитку у майбутньому; вихідний рівень розвитку економічного, наукового та іншого потенціалу; рівень забезпеченості кваліфікованими кадрами; обсяги, джерела та форми фінансування; обґрунтування режиму оподаткування, митного регулювання, валютно-фінансового та кредитного механізму.

Законом [2] визначені також органи управління ВЕЗ незалежно від їх типу:

а) місцеві Ради народних депутатів та місцеві державні адміністрації у межах своїх повноважень;

б) органи господарського розвитку і управління ВЕЗ.

На території ВЕЗ діє законодавство України з урахуванням особливостей, передбачених Законом [2] і законом про створення конкретної ВЕЗ (див. таблицю).

Цими законами передбачено, що пільгові митні, валютно-фінансові, податкові умови господарювання, запроваджені в ВЕЗ, застосовуються лише до суб'єктів ВЕЗ.

Суб'єкти ВЕЗ – це суб'єкти підприємницької діяльності, які розташовані на території ВЕЗ і реалізують тут затверджені відповідно до вимог конкретного закону про створення ВЕЗ інвестиційні проекти.

Основні етапи процедури отримання статусу суб'єкта ВЕЗ наведено на рисунку.

Зазначимо найтипівіші податкові пільги, якими можуть скористатися суб'єкти ВЕЗ:

- звільнення від сплати податку на прибуток протягом перших трьох років та сплата його за ставкою 50 % протягом трьох наступних років;

- звільнення від сплати ввізного мита та податку на додану вартість на сировину, матеріали, устаткування та обладнання, що ввозяться на територію України для реалізації інвестиційного проекту, протягом перших п'яти років;

- звільнення від сплати до Державного фонду сприяння зайнятості населення і до Державного інноваційного фонду;

- звільнення від сплати за землю протягом перших п'яти років.

Такі податкові пільги надаються суб'єктам ВЕЗ у багатьох країнах світу [1], тому основним чинником для інвестора, який бажає працювати на українському ринку, є стабільність законодавчої, політичної та фінансово-економічної системи в країні.

Таким чином, станом на 15 лютого 2001 р. в Україні створено 11 спеціальних економічних зон, 9 територій пріоритетного розвитку та 3 технопарки. Всі вони легітимні, незважаючи на те, що деякі з них затверджені не законами України.

Законодавча база України чітко окреслює: хто ініціює і створює ВЕЗ; як вони повинні функціонувати, з якою метою створюється та чи інша ВЕЗ; які пільги надаються на території конкретної ВЕЗ і хто має право і за яких умов користуватися цими пільгами; яку проблему прагне розв'язати держава, створюючи ВЕЗ.

Основні етапи процедури отримання статусу суб'єкта ВЕЗ

Нині ідея створення ВЕЗ в Україні має як прихильників, так і противників.

Прихильники доводять, що ВЕЗ створюють базу для поповнення бюджету, сприятливий інвестиційний клімат; розв'язують соціально-економічні проблеми регіонів; посилюють позиції держави в області екополітики; підтримують потенційно прибуткові галузі промисловості.

Противники створення ВЕЗ стверджують, що дерегуляція всього ринку є альтернативою ВЕЗ; створення різних додаткових органів та інфраструктур потребує значних видатків; бюджет не добирає коштів через надання пільг; виникає загроза внутрішньогалузевої конкуренції; створюються нерівні умови для розвитку регіонів.

Можливо, вже через кілька років результати діяльності суб'єктів ВЕЗ покажуть, наскільки доцільним було створення ВЕЗ на сучасному етапі в умовах України. Але беззаперечним є те, що стабільність політичної, законодавчої та фінансово-економічної системи в Україні визначатиме успішний розвиток підприємств, регіонів і країни в цілому.

Література

1. Аніщенко Ю. В. Вільні економічні зони // Вісн. податкової служби України. — 2000. — № 17–18.
2. Закон України "Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон" від 13 жовтня 1992 р. № 2673-XII // Голос України. — 1992. — № 220.
3. Логойда В. Льготы по налогу на прибыль в специальных экономических зонах // Бизнес. Бухгалтерия. — 2000. — № 44.
4. Шинкаренко И. Мертвый сезон // Бизнес. — 2000. — № 15.